

At ville ville: Skitser af et motivlandskab

Morten Nissen & Tine Friis

Introduktion: Motivation, selvfremsstilling og motiver

“Det er i virkeligheden ikke størrelser som motiver og behov der former livet, men socialt konstruerede konklusioner om disse størrelser” (White, 2007, s. 121).

Motivation er et centralt begreb i behandling af rusmiddelbrug og afhængighed. Man skal jo være motiveret for behandling. Men kan man være det, hvis det, man behandles for, er en problematik (en ‘sygdom’), der rammer selve motivationen? I de fleste tilgange til ‘afhængighed’ er det netop sådan det tænkes. Enten har personen været ‘jeg-svag’ i udgangspunktet og er derfor blevet afhængig; eller stoffet har som virkning at medføre ‘amotivation’; eller begge dele. Det centrale kriterium for diagnosen “afhængighed / dependency” er at man ikke kan få sig selv til at holde op, dvs. at man (egentlig) gerne vil ville det, men man kan ikke ville det. Med Valverdes (1998) formulering er det en ‘viljens sygdom’. Hvis en stofbruger som ovenfor nævnt skal være motiveret for behandling, skal stofbrugeren med andre ord være helbredt for at kunne påbegynde behandlingen. Dette paradoks har præget indsatsformerne i de senere årtier. Det ses ved, at der er opstået interesse for ‘recovery’, altså at folk selv holder op, uden behandling (Best & Lubman, 2012). Herudover sætter de to største og stadig voksende indsatsformer netop ind over for dette motivationsparadoks. Den Motiverende Samtale (Miller & Rollnick, 2013) tilbyder behandling af umotiverede og ambivalente klienter ved pragmatisk at kortlægge aktuel motivation og ved at sætte parentes om hvorvidt klienten er motiveret for denne motiverende samtale. 12 trins fællesskaberne (Narcotics Anonymous m.fl.) og deres professionelle udløbere (Minnesota modellen m.v.) iscenesætter ritualer, hvor det store Valg mellem liv og død – dvs. mellem at blive i programmet eller at droppe ud – træffes og bekræftes igen og igen, “one day at a time”. Det er umiddelbart modsatte tilgange; men de har tilfælles, at de udgør en stram styring af samtaler og selvfremsstillinger, sådan at eksistentielle og pragmatiske spørgsmål adskilles og kombineres på helt bestemte, fastlagte måder. Det modvirker, at motivationsspørgsmålet går i selvsving (så at sige), men det giver også en vis immunitet for kritisk diskussion – som bivirkning af deres løsning af motivationsparadokset. Og virkningen er generelt ret begrænset og kortvarig. Der er derfor god grund til at arbejde videre med dette paradoks.

Også vores tilgang retter sit fokus mod samtaler og selvfremsstillinger. Men vi gør det med et grundlæggende andet tankesæt, som ikke mindst muliggør at vi inddrager de berørte i kritiske diskussioner af netop sådanne selvfremsstillinger. Vores udgangspunkt er at menneskers selvforhold – og dermed også vilje, motivation m.v. – er formidlet af kulturelle redskaber. Hvis man fx opfatter sig selv som (på vej til at blive) en ‘fin dame’ / sej chick, så er man motiveret for at lære den svære kunst at balancere på høje hæle i en stram nederdel. Ikke blot hælene og nederdelen, men også stilen og fortællingen, er kulturelle redskaber, som er fremstillet og kan forandres. Sådanne selvfremsstillinger er selvfølgelig ikke magiske trylleformularer. Som alt andet indsættes de under materielle vilkår. Hvis man fx er 2 m høj, bruger str. 47 i sko, har xy kromosomer og bor i en gade med brosten,

så stiller den selvfremstilling én over for en udfordring. Selvfremstillinger indsættes også i kulturelle og sociale sammenhænge, der kan give endnu større udfordringer end de fysiske. Men de udgør alligevel en vigtig selvstændig problematik. Måderne, vi fremstilles og fremstiller os selv på, bruges til at forme de 'standarder for eget liv', som vi orienterer os efter, og de former de begreber og fortællinger, som vi justerer vores ønsker, drømme og håb med. De er således de strukturerer, de teknikker og praksisser, hvormed vi regulerer os selv. De 'determinerer' ikke, men de er vigtige for hvem vi er og kan blive. Ordet "fremstilling" kan her få begge sine betydninger: At gengive og at producere.

At være motiveret er at ville noget bestemt, vedholdende og koncentreret. Det indebærer at man ikke bare spontant har lyst, men at man også har vilje, dvs. at man løbende styrer sine handlinger efter det bestemte, som man vil. Det er dette selvreguleringsaspekt, der gør at motivationsteknikker arbejder med selvfremstilling. Men dette 'noget bestemt', som man vil og er motiveret for, er der nogen, der har bestemt. De psykologiske teorier om motivation sætter typisk af fra det grundforhold, at aktiviteten og dens mål er bestemt på forhånd, og derefter spørger man efter deltagerens motivation for den. Man skal så at sige ville dét selv, som allerede er bestemt. Motivationsteoriene finder deres anvendelse først i industri og skole, senere i sport og behandling – steder hvor man har standardiseret aktiviteterne og skal finde ud af, hvordan man kan få deltagerne til selv at ville dem. De fleste motivationsteorier – fx Banduras aktuelt verdensberømte teori om 'self-efficacy' (Bandura & Schunk, 1981) – gør deres bedste for at se bort fra dette grundlæggende magtforhold. Men der er også teorier, som omvendt tematiserer selvbestemmelse som afgørende motivationsfaktor. Den mest udbredte er "selvbestemmelsesteorien" (Deci & Ryan, 1985), som siger at vi motiveres 'intrinsisk' (altså af 'egen drift') når vi kan få opfyldt vores behov for autonomi og kompetence – samt for samhørighed, som ligesom er tilføjet som en ekstra og uforbundet kvalitet.

I rusmiddelfeltet er man som nævnt hurtigt stødt på problemerne med motivationsbegrebets magtforhold. Og de to mest udbredte løsninger kan netop forklares med selvbestemmelsesteorien. Autonomi betyder i den teori at man selv vælger aktiviteten; og de 12 trin i fællesskaberne betoner netop valget igen og igen. Kompetence betyder at man behersker hvad man gør inden for den givne ramme; og den motiverende samtale går netop ud på at klienten (oplever at han) styrer processen. I det perspektiv er det interessant, at det åbenbart *skal* være enten-eller. Det kan forklares med det motivationsparadoks, som afhængighedsproblematikken giver. Kun med det totale afkald på kompetence (det første af de 12 trin) kan man fastholde valget som absolut og urokkeligt. Og omvendt, kun ved at sætte parentes om autonomien (valget) kan man lade klienten styre processen i den motiverende samtale. Spaltningen indebærer som nævnt en immunitet over for kritik, og det vil også sige, at brugerne ganske vist inddrages, men ikke i at problematisere, udvikle eller skabe standarderne, rammerne for selvfremstillingen. Det problem kan 'selvbestemmelsesteorien' ikke håndtere, for den opererer – som det er typisk når det sker i en positivistisk ramme – med faktorer, der netop må isoleres for at kunne måles.

Skal vi videre fra den spaltning, har vi brug for en mere dybsindig og sammenhængende teori om motivation gennem selvbestemmelse. Vi kan her tage afsæt i Ute Osterkamps teori om 'produktive behov' som behov for *handleevne* (Holzkamp-Osterkamp, 1979; Osterkamp, 1976). Begrebet om handleevne har rødder i Spinozas etik og fokuserer på empowerment, men netop ikke bare som autonomi og kompetence, men dybere som udvikling af *deltagelse* i en fælles rådighed over livsbetingelserne. Deltagelse er det omdrejningspunkt, der mangler i Deci & Ryans selvbestemmelsesteori, og som kan få dens tre adskilte behov til at hænge sammen. En afgørende dimension er her, at deltagelse og dermed handleevne implicerer at man er med til at etablere aktiviteten, at konstituere fællesskabet, at sætte og forandre rammen. Handleevne er skabende, refleksiv og

demokratisk. Et af de aspekter, som man forholder sig til (som noget der motiverer mere eller mindre), er selvfølgelig hvilke selvfrestillinger, deltagelsen i en aktivitet implicerer og skaber – eller med et andet ord, hvordan man *positioneres*. Det kan give anledning til at man overgiver sig totalt (fx "yes! Jeg vil gerne være en 'recovering addict'"; eller "OK, jeg ved ikke om jeg vil holde op med at ryge hash, men lad mig bare prøve at kortlægge fordele og ulemper"); eller til at man dropper ud. Men det kan netop også anspre til at tage kampen op, til at prøve at ændre præmisserne og selvfrestillingen. Og det er dette sidste motiv, som der er mest perspektiv i.

Vi skriver her 'motiv' frem for 'motivation' af to grunde. For det første kommer begrebet 'motivation' som nævnt først på banen *efter* at mål og indhold for aktiviteten er bestemt. Når dette 'objektive' ligger fast (fx at man skal holde op med at ryge hash), så skuer man psykologisk indad for at finde det subjektive indeni, motivationen. Og derved overser man det vigtigste, også ved det subjektive, nemlig det skabende, fællesskabende og reflektive. Vi har brug for at vende blikket udad, sammen med de berørte – også når de fra tid til anden ser sig selv i forskellige slags spejle. Motiver er det, man går efter, når man vil noget. Begrebet 'motiv' kan rumme når folk vil bryde med de fastlagte rammer, forandre dem, eller udvikle nye aktiviteter. For det andet er et 'motiv' også, som vi kender det fra fotografi, litteratur, malerkunst m.v., et emne, som *fremstilles*. Når vi undersøger 'motiver' kan vi dermed bruge den forståelse af selvfrestilling, som vi skitserede ovenfor.

Men motivationsbegrebet forsvinder ikke. Det er nemlig et meget vigtigt motiv. Dvs. ikke blot en vigtig problematik, men også en mere og mere efterspurgt selvfrestilling. Vi tilskyndes i stadig flere sammenhænge til ikke blot at ville bestemte ting, men også til at tage ansvar for at *ville ville* dem – vi skal motivere os selv. Det er et kulturelt ideal at være motiveret (som vi skal se: et meget problematisk ideal). Vi skal være motiveret for at motivere os selv. Denne 'meta-motivation' er en blind plet i tidens motivationsforståelser og motivationsteknologier – og det er det, vi her skal have fat i (se figur 1).

Figur 1 Meta-motivation

Erindringsarbejde og U-turns Vestergadegruppe

De følgende sider analytiske og æstetiske fremstillinger tager udgangspunkt i et lille projekt, som vi lavede i 2015 i samarbejde med U-turn i København, nærmere bestemt med en gruppe unge, som dér mødtes med professionelle hver tirsdag under navnet "Vestergadegruppen". Tre formiddage mødtes vi og lavede en hybrid af en forskningsmetode, der kaldes 'erindringsarbejde' og de narrativt inspirerede gruppesamtaler, som de ofte laver i U-turn.

I projektet deltog otte unge stofbrugere og to behandlere fra U-turn, en forskerpraktikant og en forsker (MN). Alle deltagerne – også forskere og behandlere – skrev en kort tekst under overskriften "*En gang jeg var motiveret*". Herefter læste én deltager sin tekst op for de andre, som så diskuterede tekstens fremstilling af motivation, mens forfatteren ikke sagde noget. Forfatteren blev til sidst inviteret med ind i den fælles diskussion. Denne procedure blev gentaget så vi nåede hele vejen rundt hen over de tre sessions. Det hele blev optaget på lydfil og transskriberet. Nogle måneder efter blev foreløbige analyser diskuteret med behandlerne og de af de unge, som havde tid og lyst. Derefter har vi diskuteret processen i undervisning, på Folkemødet, og i forskersammenhænge, med varierende deltagelse af behandlere og unge. Vi skrev en foreløbig analyse til U-turn, som også rummede de æstetiske skitser (tegninger og digte) som vi også viser her. Efter en rum tid har vi nu mulighed for at skrive en samlet fremstilling på baggrund af projektet.

Projektet var et slags 'joint venture', som på én gang var socialt udviklingsarbejde og forskning, og som trak på erfaringer og idéer hentet fra helt uforbundne, men meget kompatible traditioner. Forskningsmetoden 'erindringsarbejde' blev udviklet sidst i 70'erne af Frigga Haug og hendes kolleger i den akademiske del af kvindebevægelsen (F. Haug, 1999, 2002; Frigga Haug & Blankenburg, 1980). Deres projekt var at forstå de former, som de blev dannet i som kvinder, ved at tage udgangspunkt i helt almindelige, spontane fremstillinger af oplevelser. De underkastede små tekster, som de selv skrev om et emne, en litterær og ideologisk analyse, hvor de også sammenlignede dem med hvordan emnet blev behandlet i tidens forskning, skønlitteratur og anden kunst. Ved at de således blev opmærksomme på, hvordan de fremstillede sig selv i ideologiske former, kunne de begynde at forholde sig til det. Den fremgangsmåde har mange lighedspunkter med 'narrativ praksis' / 'narrativ terapi', hvor et afgørende træk netop også er at 'eksternalisere' brugerens udsagn om sig selv som udtryk for en herskende diskurs (Holmgren, 2008; White, 2007). Det passede godt ind i U-turns tilgang i mødet med unge, der har problemer med rusmidler. Her var det fx et tilbagevendende arbejde at hjælpe de unge med at se motivationsproblematikken udefra, og ikke lade sig slå ud af selvbekymringer over ikke at være så motiveret som de burde være. Og ligesom erindringsarbejdet sigtede mod 'almengørelse', dvs. udforskede fælles vilkår og muligheder, og selv var fællesskabende, så var det en grundidé i U-turns arbejde, at deres unge først og fremmest baksede med problemer, som vi alle kender til på forskellige måder.

Vores projekt var lille, og vilkårene og de specifikke ting vi gjorde svarede på mange måder ikke helt til Michael Whites narrative terapi eller Frigga Haug m.fl.'s oprindelige erindringsarbejde. Men vi mener, at det, vi her har skrevet, giver udtryk for en fælles grundtanke, som er relevant for vores projekt, og at læseren tilsvarende vil vide at uddraget en lære, der finder sin relevans i sammenhænge af betydning for ham / hende¹.

¹ Om denne måde at tænke generalisering og modeller, se (Nissen, 2009, 2015; Nissen & Mørck, 2019)

Æstetisk fremstilling

En yderligere idé, som de to traditioner har tilfælles, er at eksperimenter med selvfrestillinger også kan være *æstetisk* arbejde. Haug m.fl. fremlagde allerede i 1980 dele af deres analyser i form af skønlitterære essays, og i den narrative praksis' tradition har poetiske sammenfatninger (af brugernes problematikker) længe været i redskabsskassen. De holdt sig ikke inden for hhv. den akademiske tekst og den terapeutiske samtale genrer. Det giver god mening, når først man har 'frigjort' fremstillingen som selvstændig problematik. Af samme grund har man i U-turn og andre steder hvor man bruger 'Model U-turn' længe eksperimenteret med 'Æstetisk Dokumentation' som alternativ måde at fremstille de unge (Nielsen & Kofod, 2013). Her er man gået nogle skridt længere ad den vej, idet man i perioder har suppleret verbale udvekslinger i 'grupper' med egentlig kunstnerisk produktion².

Når vi skriver 'egentlig', så kan det misforstås sådan, at vi stempler disse æstetiske produkter som 'rigtig' kunst. Så kan de '*mere* rigtige' kunstnere, kuratorer og anmeldere komme efter os og problematisere, om det nu også er så 'rigtigt'. Men den form for 'rigtighed' er slet ikke hensigten her.

U-turns arbejde sigter heller ikke mod at være 'rigtig' behandling, hvis man med det forstår at arbejdet ordnes i behandlingens faste standarder – som (velmotiveret) helbredelse af en veldefineret lidelse ved navn afhængighed. Tværtimod går 'Model U-turn' ud på at overskride den snævre behandlingsstandard til en bredere problematik om ungdomsliv – og netop kritikken af diagnosen og dens tilknyttede motivationsbegreber indgår i det projekt. Her ligger 'Model U-turn' faktisk også i forlængelse af, og tager konsekvensen af, tendenser i de dominerende tilgange³. Og vores forskning kan – ligesom det oprindelige erindringsarbejde – ikke opfattes som 'rigtig' forskning, hvis man med det forstår produktion af 'videnskabelig viden' der scorer højt på bibliometriske standarder i velafgrænsede discipliner som fx psykologi. Det er trans-disciplinært og sigter mod former for kritisk refleksion, som bevæger sig mellem filosofiske teorier og situeret praksis og fremstilles i forskellige genrer. Tilsvarende kan vi pege på overskridelser inden for traditioner, som har udspring i litteratur og kunst. Situationisme, koncept- og performancekunst, pop-art og mange andre strømninger rummer et aspekt af at problematisere kunsten som afgrænset institutionelt og professionelt felt. Ligesom i autofiktion søges grænserne mellem kunstværket og livet udvisket, og kunsten bliver en måde at skabe nye sanseligheder og rationaliteter, som muliggør nye fællesskaber (Bourriaud, 2005; Groys, 2016; Rancière, 2013, 2014).

Både erindringsarbejdet som forskningsmetode og den narrative terapi som behandlingsmetode har bygget videre på den idé om en '*Verfremdungseffekt*', som Bertolt Brecht hentede fra tidlige sovjetiske kunstnere til sit 'episke' teater (Brecht & Unseld, 1993; Jameson, 1998). Det er en 'af-selvfølgeliggørelse' (som i al humanistisk forskning), men det gøres gennem et arbejde med fremstillingernes *former*, som gør opmærksom på fremstillingen selv. Det 'egentlige' betyder derfor ikke, at vi søger om bag ved en ligegyldig fremtrædelsesform til noget, der er mere virkeligt eller rigtigt. Det betyder snarere, at det kunstneriske tages alvorligt i sin egen ret som virkeligt og rigtigt. Det vil også sige, at det æstetiske ikke kan betragtes som et rent (fx diagnostisk eller ekspressivt) middel til terapeutisk definerede mål. Det reduceres til kitsch når det underlægges formål som er

² Se eksempler på www.stuffsite.org

³ 12 trins-fællesskabernes begreb om 'sygdom' er kun ved et første øjekast en medicinsk standard; den motiverende samtale fjører sig pragmatisk ind i behandlinginstitutioner, men har netop sat parentes om den rammedannende målsætning om helbredelse; og også 'recovery' udgør et brud med gængs behandlingstænkning.

udefra defineret. Nærmere bestemt: Æstetikken skal ikke tænkes som led i behandling-som-behandling; og heller ikke i forskning-som-forskning. Men når behandling og forskning overskrider sig selv, så kan æstetikken komme til sin ret som en overskridelse af kunsten-som-kunst.

I denne tekst har vi også eksperimenteret med æstetiske fremstillinger. Vores oprindelige tanke var at de tegninger og digte, som læseren her skal støde på, skulle indgå i en fortsat dialog med de oprindelige deltagere i projektet, og vi kunne lære af hvor forskelligt vi så dem. Men tiden løb fra os: Forskning har andre tidsrytmer end ungdomsliv og socialt arbejde.

Her figurerer de nu som påmindelser om, at i et 'æstetisk regime' er også en tekst som denne – med Rancières ord – uundgåeligt 'dissensuel': Den bærer på og giver anledning til forskellige erfaringsverdener, sansninger og rationaliteter i sin læsning. De æstetiske elementer kan ikke opfattes som fuldtud integrerede i den akademiske fremstilling og argumentation. Tværtimod, de går i dialog med den netop fordi de forbliver fremmedlegemer, der udfordrer og udfordres af denne. Man kan sammenligne denne dialog med forholdet mellem et galleri og dets katalogtekster – sådan som vi også har tænkt det i designet af websitet STUFF. Den akademiske tekst er tendentielt et lukket univers af sammenhængende betydninger. Meget kan ganske vist gøres for at teksten selv, også med sin form, fremhæver det grundforhold, at begreber er internt modsigelsesfyldte; at tekster indgår i spændingsfyldte historiske forløb; at de altid læses med formål, der ændrer sig historisk; at de udgør dialogiske svar på og oplæg til andre tekster og rummer forskellige 'kor' af stemmer; og at de rummer komplekse lag af meta-refleksion (sådan som man kan lære det ved at læse forfattere som Foucault, Derrida, Bakhtin, og også den eksplicite dialektiske tradition med Hegel, Marx, Ilyenkov, Bloch og andre). Alligevel rummer forskningens logik en stræben mod konsistens, fordi den må fastlægge betydning for at kunne diskutere den, og fordi læsningens første (hermeneutiske) fase er rettet mod at rekonstruere denne konsistens, disse fastlagte betydninger. Vi kan her tildele de æstetiske elementer det formål at henlede opmærksomheden på fremstillingens semantiske åbenhed og håbe at de kan spille sammen med denne tekst som galleri og katalogtekst kan gøre. Imidlertid indebærer dette også, paradoksalt nok, at de æstetiske elementer skal pege ud over alle de pointer og de formål, som vi kan skrive frem i teksten her.

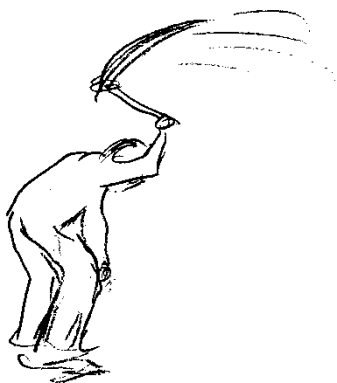
I Siri Hustvedts (2006) *A Plea for Eros* optræder historien om den franske litterat, som besøgte et amerikansk universitet og blev spurgt hvad han mente om den nyligt indførte regel om 'explicit consent', altså at al sex, som ikke var begyndt med udtalt billigelse, skulle betragtes som voldtægt. Ville hans franske sensualisme markere sig imod forestillinger om, at livet og drifterne skal kortlægges og reguleres i den politiske korrektheds navn? Men nej, han svarede: "Why, that's wonderful! Think of the erotic possibilities: 'May I touch your left knee? Will you let me kiss your neck?'..." (s. 45). Hustvedts baggrund er den psykoanalytiske diskussion om loven og driften – og her findes den overraskende pointe, at loven, som tilsyneladende begrænser driften, faktisk medskaber den. Beskrivelsen, reguleringen kan være poetisk – og som sådan netop erotisk, fordi sproget (med alle dets regler og konventioner) ikke indhegner og kvæler følelsen (som en forenklet læsning af psykoanalysen kunne få os til at tro), men derimod formidler og former den, multiplicerer dens udtryk, ja ligefrem fremkalder den. Lad os altså håbe, at de følgende fremstillinger af motiver og motivationer kan være motiverende, måske ligefrem erotiske som i Hustvedts anekdote.

Pisken, pælen og guleroden

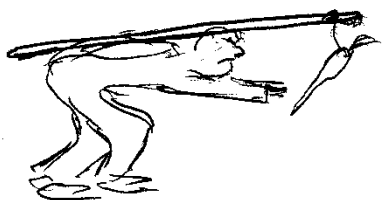
Hvad sker der mon, når Jesper – hvis navn vi har ændret, ligesom de andre unge brugeres – skriver nedenstående i sin tekst til erindringsarbejdet:

Jespers tekst:

“Hvordan skal jeg stoppe, og har jeg lyst? Jeg har måske ikke villet det nok. Slår mig selv i hovedet over det her. Jeg må bare tage mig sammen, men det er svært uden motivation. Mit helbred må ikke blive dårligere, men alligevel blev jeg ved. Måske skal det gå ud over mit helbred, før jeg bliver motiveret. Skal måske miste noget, før jeg bliver motiveret. Jeg er motiveret, når der er en gulerod. Noget jeg meget gerne vil.”

Figur 2 Flagellanten

Figur 3 Pælen og guleroden

Vi sidder udenfor og betragter Jespers kamp med sig selv. Eller rettere, vi synes at se ham *betragte* sin manglende motivation – for han beskuer mere, end han kæmper. Han fremlægger flegmatisk en hypotese om at han måske ikke har villet det nok. Men han *fremstiller* dermed også sin beskuen, og herved begynder motivlandskabet at tage form.

Ved nærmere analyse fremstiller han *flagellanten*, selvpiskeren: Han "*slår sig selv i hovedet med*", at han måske ikke har villet det nok (se figur 2). Motivationen træder frem som fraværende, og det fravær er moralsk angribeligt. Jesper positionerer sig som den moralske angriber, der svinger pisken... men også som den angrebne – og dermed undergraver han samtidig sin egen position. Jesper fremstiller sig selv ligesom den klassiske flagellant, der udstiller sin afmagt over for både Gud og syndens fristelser – de to kræfter i ham selv, som han ikke kan styre. Når Jespers dobbelte position herigennem får karakter af manglende kontrol, bliver det oplagt at forestille sig *pælen og guleroden* (se figur 3) som redskab til at genvinde kontrol. I Jespers tekst kommer dette til udtryk, når han vil installere en pæl-og-gulerodsmekanisme, som er stabil og stærk nok til at afstive hans vilje. Men hvad kan det være? Findes dette "noget, jeg meget gerne vil" noget sted i Jespers liv?

I det følgende undersøger vi det væld af paradokser, som sådanne selvforhold hvirvles ind i. Herunder skaber vi også rum for faretruende forestillinger om, at selvdestruktion kan være tiltrækkende og måske ligefrem kan være en paradoksal zone, man skal igennem for at komme videre: "*Måske skal det gå ud over mit helbred, før jeg bliver motiveret*". Når vi undersøger sådanne selvforhold i relation til motiver og

motivation, belyser vi de finurlige mekanismer og systemer, som selvforhold formidles med, i forestillinger og fremstillinger i vores fælles arbejde. Piskeren, pælen, erklæringen, løftet og andre, ind imellem næsten Storm P-agtige, teknologier fremstår som centrale vignetter i denne fremstilling. Vi sigter som nævnt mod noget, der ligner erotikken i Hustvedts anekdote. Kan der paradoksalt udvikles motiver i den proces, hvor vi fremstiller et afmægtigt og uforpligtende ønske om vilje gennem mere eller mindre fortænkte mekanismer til selvpåvirkning?

Den 'tekniske' formidling af selvforhold illustreres med flagellanten og endnu mere med pælen og guleroden. I erindringsarbejdet formidles sådanne selvpåvirkningsmekanismer primært på et helt abstrakt, udfoldet niveau ligesom i Jespers tekst. Selv om vi håber de er brugbare, regner vi dem egentlig ikke for værd at konkretisere. I sig selv er de uinteressante. Vi kender varianter af pælen og guleroden i rigt mål fra kognitive motivationsteknologier, hvor det handler om at sætte sig mål og delmål, at notere sig de små skridt, man har taget, at kortlægge fordele og ulemper osv. Ofte lanceres pælen og guleroden som befriende erstatninger for flagellanten, som alle nu ved er unyttig. Ved nærmere eftersyn er det også sådan, flagellanten figurerer hos Jesper. I stedet for bare at bebrejde sig selv, kritiserer han sin selvbefrielse. Det er selvfølgelig allerede også en selvbefrielse, på et paradoksalt metaniveau, som Jesper fint får fremstillet. Han viser hvordan befrielsen fra flagellanten alligevel lander ham pladask i den moralsk angribelige viljesløshed, med det uforpligtende ønske om motivation: "Jeg må bare tage mig sammen, men det er svært uden motivation".

Deltagerne i erindringsarbejdet har egentlig hurtigt gennemskuet de kognitive selvpåvirknings-teknologier som instrumentelle pseudo-løsninger, også selv om – eller måske fordi – de selv finder på dem i så rigt mål. De er allerede eksperter i dem. I den helt konsekvente udgave ligner de faktisk også selve stofbruget, som jo også er en instrumentel regulering af sin egen tilstand, herunder sin motivation. Hvis jeg bliver rastløs, måske fordi jeg er blevet motiveret for en uoverskuelig forandring, så kan jeg ryge en joint og slappe lidt af. Hvis jeg er bange for at jeg ikke kan holde dampen oppe under eksamenslæsningen, så hjælper det måske med en masse kaffe og lidt amfetamin de sidste dage. Mærker jeg trangene til heroin, kan præparatet Subutex være løsningen. Stofbruget som et hverdagsliv er således allerede sammensat af systemer af selv-påvirkninger, der hver for sig, isoleret set er rationelle og begrundede. Og megen behandling passer ind i dette mønster – bl.a. jo fordi farmakologisk behandling i mange tilfælde er stof-/mis-brugets historisk allerførste udgave⁴.

Grænsen mellem brug og misbrug er bevægelig og kan ikke trækkes ved at se på den enkelte handling isoleret. Som vi jo ved: Vejen til helvede er brolagt med gode intentioner. Hvornår mon der bliver opfundet en pille der generelt styrker motivationen (og fx modvirker hashen der som bekendt medfører 'demotivation' som en af sine langtidsvirkninger)?

Løftet

Ud over sådanne individfokuserede tilgange møder vi også i erindringsarbejdet en del versioner af en mere *socialt* formidlet selvmotivering og selvpåvirkning. En række steder optræder 'de andre' – dvs. især nære pårørende eller rådgivere – som vidner og som redskaber til at holde sig selv fast. At være motiveret bliver

⁴ En nylig illustration af dette forhold kan ses i TV-serien *The Knick*, hvor hovedpersonen (der selv er læge) kort efter forrige århundredeskifte søger at kurere sin kokainafhængighed med det nyopfundne stof heroin.

herved en form for social forpligtelse, der kan fastholde motiver for at handle på nye måder. Det bliver fx tydeligt i Sigrids fortælling:

- Sigrid** Jeg tror nogle gange, at der er, eller jeg føler i hvert fald selv, så er det lettere at forpligtige sig ... over for andre mennesker.
- Anne** Mmh.
- Sigrid** Fordi at, altså til sidst er ens selvværd simpelthen blevet så skod, at... du ved, at du ikke kan holde over -, eller, aftaler overfor dig selv.
- Anne** Mmh?
- Sigrid** Men, hvis du ved, at der sidder en anden person og venter på dig næste tirsdag, som forventer, at øh... du kun har røget hver anden dag. Nu tager vi bare et eksempel.
- Anne** Mmh.
- Morten** Mmh.
- Sigrid** Så bliver det jo lettere for mig, at fordi ellers så, så kan jeg ikke kigge personen i øjnene.
- Morten** Mmh.
- Sigrid** Når jeg skal mødes med dem næste gang.
- Anne** Mmh.
- Morten** Ja.
- Sigrid** Øh, hvor hvis jeg så har lavet en forpligtigelse overfor mig selv, tænker jeg... "ej... Sigrid det kan du ikke finde ud af, det ved jeg jo godt, jeg kender dig, jeg har kendt dig hele livet".

Når Sigrid kun laver en forpligtelse over for sig selv, virker det ikke. Ikke bare fordi hendes selvværd er "skod", og hendes ryggrad fremstår svag som en regnorm (det modsatte af pælen), men også fordi hun kender sig selv alt for godt til det. Hun ved, at hun ikke kan narre sig selv til at ændre sit stofbrug ved at lave en forpligtigelse over for sig selv. Og det kan hun sige sig selv. Så længe alle billederne på selvmotivering kun formidler Sigrids kamp mod / pisk af sig selv, kan det lige så godt være synderen Sigrid som den fromme Sigrid, der vinder. På denne måde går det dobbelte selvforhold fra *flagellanten* igen.

Hvis Sigrid derimod har sat sit forhold til en anden på spil, så virker det. Sigrids selvmotivering bliver mulig, hvis den rummer en social forpligtelse – hun vil gerne "kunne kigge personen i øjnene". Sigrid skildrer en selvteknologi, der kan beskrives som *løftet* (se figur 4). Det er en socialt udvidet version af gulerodspælen, som bevarer sin fasthed, fordi de andre ikke lader sig rekruttere til stofbruget, og fordi Sigrid værdsætter sit forhold til dem. Skal man tro den aktuelle psykoterapiforskning – hvor fokus ofte er på selve relationen,

Figur 4 Løftet

samarbejdsforholdet (Duncan m.fl., 2010) – så er det måske også noget af det, der virker i rådgivningsformer som Den motiverende Samtale, snarere end bare de (meta-) kognitive mekanismer – selv om behandleren som person dér rigtignok ofte slet ikke er så vigtig en relation. Det er ikke kun en fremstilling af en selvbestemt struktur af mål og delmål, men et *socialt* formidlet selvforhold.

Mekanismen er dog langt fra ufejlbarlig. Lucy peger meget præcist på dens bagside:

- Lucy** Jeg synes bare, at det også, nogen gange det der med selv det der med at sige "jamen altså, nu er det ved at være alvor. Nu skal der øh... Nu skal ske noget!". Allerede dér er jeg sådan lidt: "åh, jeg skal ud og ryge".
- Morten** Mmh.
- Lucy** Kender I det? Allerede der, hvor, man tør ikke engang at sige "jamen, jeg har tænkt mig at ændre det her, fordi jeg ved godt, at jeg vil have et andet liv" ... Jeg ved bare også... at jeg ikke har lyst til at slippe min joint. Eller sådan... Altså, det er også bare...
- Morten** Og derfor tør du ikke at sige det?
- Lucy** Nej. Derfor tør, hvis man så siger det til sig selv, så ved man godt, at det kommer til at faile. Altså, og så er du allerede... Så selvom du måske ikke, da du gik i gang med at sige sætningen "jeg kan godt", da... Men så lige så snart, at du har sagt, så bliver man bange. Åh, jeg kan ikke alligevel. Så allerede nu, så tager jeg bare ud med det samme og ryger.

Når de sociale formidlinger bruges alt for strategisk, mister de let deres brugbarhed. De relationer, som man ellers værdsætter, skubbes over på den belastende side, når de indhvirvles i selvpåvirkningernes labyrinter. De sociale relationer risikerer at blive fremmedgjorte som det stress, de sociale forpligtelser og de moralske domme, Lucy ikke kan holde ud at skulle leve op til. Eller som Sigrid 'ved' af erfaring, at hun aldrig kan leve op til, fordi hun har en ryggrad som en regnorm. Den socialt formidlede selvmotivering risikerer herved at placere skyld på den unge stofbruger, så den unge så at sige selv bliver skyld i, at den omsorgsfulde 'mor' er forvandlet til en kontrollerende og uforstående 'mor'. Hvis *løftet* kan ses som en mekanisme, der virker i rådgivningsmetoder som Den motiverende Samtale, så kan vi nu bedre forstå, hvorfor denne teknologi ikke kan tåle, at brugeren har alt for god indsigt i dens mekanismer. Og vi kan måske også se fornuften i 12 trins fællesskabernes modsatte strategi, som består i at man hele tiden bekræfter at man tager én dag ad gangen og for altid vil være afhængig – at man gør *flagellanten* til en paradoksal dyd og pisker sig selv offentligt med jævne mellemrum.

Zonen

Vi bevæger os også på vej til at forstå, hvordan selvdestruktion paradoksalt kan være tiltrækkende. Med ordene "åh, jeg skal ud og ryge!" viser Lucy, hvordan hun nulstiller falske forventninger og bekræfter dem som urealistiske, fordi "jeg kan ikke alligevel". Stofbruget tilbyder Lucy en udvej, ikke så meget fordi jointen kemisk får hende til at slappe af, men mere fordi handlingen skaber en zone, hvor andres og egne forventninger om at

forandre sig nulstilles. Selvdestruktionen i stofbruget bliver herved paradoksalt tiltrækkende. Antropologen Natacha Dow Schüll beskrev en lignende tiltrækning til selvdestruktion i sit studie af amerikanske spilafhængige. Mens maskinerne slugte spillernes penge, fandt de "en zone af pålidelighed, sikkerhed og affektiv ro som fjerner spillerne fra den turbulens, de oplever i deres sociale, økonomiske og personlige liv" (Schüll, 2012, s. 208, vores oversættelse).

Denne problematik er en vigtig skyggeside ved afhængighedsproblematikkerne, men den er også mere alment interessant fordi den åbner for motivationens modsætning og bagside, dens 'Andethed', og måske derved også dens dybere forudsætninger. Motivationens 'Andethed' optræder som en central tematik i Sigrids og Lucys fortællinger. I vores arbejde med æstetiske skitser tog analysen af Sigrids fortælling form som en koncentreret poetisk fremstilling (jf. Friis, 2017), se tekstboksen som vi har indsat på s. 15.

Sigrid var ikke med i erindringsarbejdets første session, men på vej i bussen til den anden session har hun skrevet sin tekst på et par GO-CART postkort:

Sigrids tekst:

Jeg vågner. Mine tømmermænd overtager langsomt. Min mund er som savsmuld. Jeg må have noget vand. Nu. Da jeg går mod vandhanen, kommer jeg i tanke om den træning, jeg skal til. Fuck it, starter jeg med at tænke. Tager lidt vand, sætter mig i sengen, finder rullegrejet frem og går i gang. I dag vil jeg hverken føle eller tænke eller kunne mærke, at jeg er i live. Haha, heller ikke i dag nej. Jeg tænder op, læner mig tilbage og venter ihærdigt på, at jeg bliver bedøvet. Men det er ikke nok. Jeg åbner skuffen i reolen ved siden af sengen og tager fat i det coke, jeg nu har tilbage. Æder posens indhold og læner mig tilbage. Jeg venter, der sker stadig intet. Jeg er ved at gå i panik. Så kigger jeg over på tasken med træningstøjet. Uden at tænke over det, så smider jeg hashen og coken ud, tager skoene på, tasken i hånden og går ud af døren. Hvorfor bedøve min krop med det lort, når jeg kan blive høj på livet?

I vores diskussion af teksten hæftede vi os ved hvordan den næsten punk-agtige rå selvudlevering pludselig afløses af en happy ending, som først fremstilles som 'automatisk' og intuitiv – i modsætning til misbrugets afmægtigt selvironiske refleksivitet – og derefter munder ud i en tommetyk kliché. Vi spurgte os selv: Er fortællingen realistisk? Eksempelvis stillede Lucy spørgsmålstegn ved, om en misbruger overhovedet nogensinde vil smide sine stoffer, "sine guldæg, sin eneste glæde" ud. Men måske er det dette mismatch mellem Sigrids rå indledning og (lidt for) lykkelige slutning, der leder erindringsarbejdets diskussion hen mod at udforske den grumme situation, som Sigrid først skildrer: Måden hvorpå tiden står stille, livet udskydes, og panikken samtidig vokser – både som trang til stoffer og som trang til forandring – og det selvhad, der kommer af at svigte sig selv.

Da Sigrid inviteres ind i diskussionen, identificerer hun sig først med gruppens genkendelse af hendes oplevelse. Derefter udvider hun temaet dramatisk:

- Sigrid** Ja altså...jeg kan mærke, at øh... jeg skal, jeg skal til at passe på igen. Efter Roskilde dér. Og efter hele sidste uge. Fordi jeg havde faktisk et øh, tidspunkt her i weekenden, hvor jeg var ... så tæt på at prøve heroin. Altså, det er... helt sindssygt
- Ellen** Er det rigtigt?
- Sigrid** Så tæt jeg var på. Og jeg havde siddet her tirsdag i sidste uge. Og jeg havde siddet og hørt *Heroin* med Velvet Underground. På vej hjem i en bus. Og jeg var pisse fuld og måtte også af på et tidspunkt, fordi jeg skulle kaste op, og ind igen.
- Altså... Fuldstændig langt ude aftener. Og så sad jeg virkelig bare og besluttede med mig selv, at jamen, jeg skal prøve heroin! Ej men, det er helt sikkert. Det, det skal jeg prøve. Det bliver jeg nødt til. Det... Det, det må være tidspunktet nu. Og da det så kom, fordi i weekenden, når de begyndte og sådan line det hele op, så sad jeg bare med sådan en ... "arh, Sveske, ej. Det skal du ikke! Du er kommet ind på Gøglereskolen. Tag dig sammen! Gå hjem og sov!".
- Altså... Og så fik jeg så gået derfra.
- (...) Jeg var påvirket, altså jeg var helt, jeg var helt ude og skide. Altså... Det der stadie, hvor man kan tisse i bukserne bogstaveligt talt. Altså... Sådan helt.
- Ellen** Men alligevel sagde du nej?
- Sigrid** Alligevel sagde jeg nej, fordi, at jeg vidste, at altså... jeg tror, at det var denne der skillevej mellem, at altså, hvis jeg gjorde det der nu, så var der ikke nogen vej tilbage. Så var der ikke noget, der hed Gøglereskolen efter sommerferien. Eller... inden for de næste to år. Eller noget som helst. Altså, så var det virkelig, hvor jeg ikke kunne komme længere ned på bunden. Altså... Så kunne jeg fan'me lige så godt bare sige ... fucke af fra den lejlighed, jeg har, gå direkte ned på Istedgade og begynde og prostituere mig selv. Altså... Så øh... Det er jeg glad for, at jeg...
- Lucy** Du valgte livet til lige dér!

Dialogen her gentager på en måde formen fra Sigrids tekst: Vi har været helt nede på bunden, før vi udfries i en lidt pludselig happy ending. Med ordene "arh, Sveske, ej! Det skal du ikke" fremstilles den positive vending her som skabt af en omsorgsfuld selvrejstættelse, snarere end en intuitiv og ureflekteret handling som i Sigrids tekst⁵.

Socialarbejderen Ellens forslag om at fokusere på den positive vending ("Men alligevel sagde du nej?") forstærker en selv fremstilling, som Sigrid allerede har lagt op til. Ellens forslag kan læses som en 'typisk' behandler-intervention, der kan begrundes i alt fra Banduras nævnte 'self-efficacy'-begreb, i positiv psykologi, som eksempel på en Motiverende Samtale eller som samtalegreb i løsningsfokuseret eller narrativ terapi. Men måske har Sigrid erfaring nok med behandling til at hun selv kan iscenesætte en sådan positiv selv fremstilling – og i baghovedet oplever hun måske en voksende skepsis om, hvad det betyder, at hun gennemskuer sin egen selvmanipulation?

⁵ Måske er det også det, teksten siger til Sigrid, hvis skrivningen betragtes som en form for selvdialog.

Vi undersøger denne skepsis nærmere nedenfor; men først belyser vi Lucys opbakning til dialogens positive vending, og hvordan der herudfra kan drages sammenhæng til Lucys beskrivelse af motivation.

Med ordene "Du valgte livet til lige dér!" fortætter Lucy netop dialogens positive vending med en kliché, der er lige så tyk som Sigrids happy ending om at "blive høj på livet". Samtidig forekommer denne bemærkning selvfølgelig og næsten som en lettelse⁶. Det er svært at fastholde blikket på det selvdestruktive og på, at selvdestruktionen også er paradoksalt tiltrækkende.

Men måske er denne pointe også central for Lucy, fordi diskussionen af hendes egen tekst rummer et paradoks om, at motivation for forandring faktisk forudsætter at ens aktuelle situation er til at holde ud. Lucy skrev:

Lucys tekst:

Engang var jeg motiveret

I dag ved jeg ikke helt hvad motivation er. Det er løgn. I dag føles motivation som tomhed. Den er helt væk. Eller ikke helt.

Jeg er motiveret for nogle andre ting.

-At holde en sund livsstil m. motion og god mad

-At komme ud og få frisk luft

-At stoppe med at ryge

-At få struktur i mit liv

-At huske og være mig selv og "do-me"

-At passe på min familie

-At folk skal blive glade og komfortable

-At få mere respekt for mig selv

-At trække vejret

Hvordan kan man blive motiveret for at komme videre, når man ikke kan holde ud det sted, hvor man står nu?

Først skal man finde et ståsted *eller opfinde*. Fordi i virkeligheden er det kun dig selv der bestemmer hvor godt / dårligt du har det. *Men for mig virker det anderledes fordi jeg har ondt i mit hjerte og det er kun røg der får det til at stoppe.*

Men røgen gør det kun værre.

Så hvad gør vi?

Hvem end der har sagt at tiden gør det bedre skulle se at jeg har ventet.

Jeg plejede at overleve på motivationen selv. For at forandre og forbedre.

Men nu er det som om jeg ikke kan komme igennem muren til den rigtige verden, mit dejlige liv går til spilde fordi jeg ønsker det ikke

Lucys tekst rummer flere stemmer i dialog, næsten i polemik, med hinanden. Hun formidler ikke stemmerne og formulerer ikke hvordan de kan hænge sammen, og hun leder os ikke frem til en løsning eller forløsning. Hendes tekst fremstår på denne måde som kontrast til happy endings og klicheer om at blive stoffri – også en

⁶ I Art Spiegelmans (1986) tegneserierklassiker *Maus* reflekteres dette med udtrykket 'livet vælger livet'. Hos Spiegelman afspejler det et grundproblem i vores forståelse af Holocaust – som han dog fremstiller sig selv som baksende med.

⁷ Dele af teksten er i kursiv, svarende til en markant mere sjusket / rystet form end resten i Lucys oprindelige håndskrift.

kontrast til hendes eget forsøg på en positiv lukning af Sigrids drama. Vi tager fat i denne mere komplekse og dystre side af sagen i vores efterfølgende diskussion, netop på foranledning af Sigrid og Lucy:

- Sigrid** Men jeg synes også, at jeg oplever nogle gange, at når jeg har det, altså aller, aller, aller værst ... så bliver jeg sådan endnu mere motiveret på, at jamen jeg kan få det *endnu* værre. Altså..
- Kristian** Mmh
- Lucy** Ja!
- Sigrid** Nogle gange, hvis det hele det bare går ad helvedes til, så tænker jeg "ved du hvad, fuck det!".
- Lucy** Så kan det altid gå nedad.
- Sigrid** Jeg laver et overtræk mere på 5000 kr. Jeg går ud og køber hele Istedgade op og så... Ja.
- Kristian** Sådan 'gå i hundene'-agtigt eller hvad?
- Sigrid** Jamen fuldstændig
- Kristian** Ja?
- Sigrid** Altså, jeg... ja
- Lucy** Dé er jeg også
- Sigrid** Ja?
- Lucy** Når jeg, når jeg først er sådan halvt inde i katastrofen, så kan jeg lige godt -[afbrydes].
- Sigrid** Så kan jeg lige så godt skubbe den helt ud, hvor det ikke kan bære den altså..
- Lucy** Der ud, hvor man tænker "okay, det var..." [griner].
- Sigrid** Ja, præcis
- Lucy** Ja. Så kan man lige så godt... *virkelig*, du ved ... så lever vi! Altså...

Lucys udsagn om, at livet er virkeligst, når det er værst, er mærkværdigt. Måske er det fordi livet står tydeligst frem når det er reduceret til ren overlevelse, dvs. som alternativ til døden. Det alternativ har Lucy fremstillet som aktuelt for hende selv, stadig nu to år efter hendes brors død af overdosis. I sin tekst bekræfter hun sin motivation for "at trække vejret". Dermed mener hun umiddelbart at huske på ikke at hyperventilere, som en fysioterapeut har lært hende, fortæller hun; men senere viser det sig også, at "at trække vejret" symboliserer hendes motivationen for overhovedet at leve. Når det er dét valg, Lucy står med, forekommer den rationelle selvmonitorerings motivationsformer, viljen til alle de rigtige ting, overfladisk. Disse motivationsformer har Lucy ellers også, måske lidt pligtskyldigt, listet op i sin tekst.

Den slags rationelt beregnende 'fornuftige' selv-motivering bliver også udstillet som overfladisk, når Sigrid fortæller om sin 'nær-heroin-oplevelse'. Når hun fortæller om sin oplevelse, skifter hun mellem første og anden persons fortællere. På denne måde får hun skabt en lidt selvironisk-omsorgsfuld dialog med sig selv i det

afgørende øjeblik, hvor hun er ved at bestemme sin fremtid. Sigrids dramatiske fortællestil er ikke kun med til at skabe underholdningsværdi. Fortællestilen giver også Sigrid og de andre i gruppen mulighed for at undersøge et 'hvad nu hvis' perspektiv. For hvad nu hvis Sigrid vælger at "få en ordentlig tur ud af" heroinen? Hvori består så det tiltrækkende i hendes faretruende nærliggende valg af en fremtid som heroinmisbruger?

Sigrids ovenstående, næsten rebelske ord "når jeg har det, altså aller, aller, aller værst ... så bliver jeg sådan endnu mere motiveret på, at jamen jeg kan få det *endnu værre*" ræsonnerer med hendes beskrivelse af sin 'nær-heroin-oplevelse': Med ordene "Så kunne jeg fan'me lige så godt bare sige ... fucke af fra den lejlighed, jeg har, gå direkte ned på Istedgade og begynde og prostituere mig selv" understreges det skæbnesvangre i Sigrids valg. Samtidig fremstiller hun også en rebelske attitude, som vi undersøger nærmere i den følgende erindrings-session sammen med Lucy. Her skildres heroinen ikke bare som en fare, en dystopi; heroinen fremtræder som et aktivt valg om at træde ind i stofbrugets selvdestruktive zone, hvor subjektiviteten som rationelt og aktivt vælgende og handlende er nulstillet, måske afsløret som uholdbar og overfladisk, og hvor man ikke behøver forholde sig til livets usikkerheder og falskheder.

Også Sigrid placerer sig på kanten af livet. Hvert skud heroin indebærer en usikkerhed om, hvorvidt hun vil overleve. Tilvalget af heroin bliver et valg om at gamble med livet, men det giver også Sigrid mulighed for at indtræde i en ny magtposition:

"...noget af det, der altid sådan har trukket mig lidt på en måde, med de der ting, det er fordi nogle gange, når du kommer ned... og simpelthen får det så skidt ... og du har det så dårligt og der er ikke noget der hjælper, så har man ligesom brug for at få, hvad kan man sige, magt ... over... sit liv igen. Og jeg tror, at det er noget af det, der ligesom tiltaler mig ved heroinen, fordi jeg ved ikke, at hvis, hvis jeg kommer til at tage det her skud her... Overlever jeg det så? Og så kommer jeg lige pludselig til at sidde som sådan en magthaver over liv eller død, så det er mig, der styrer det. Så føler jeg, at jeg har kontrol over det igen."

Sigrids beskrivelse af dette gamble kan forstås som et kontrolparadoks (Schüll, 2012). Når Sigrid tilvælger afhængighedens zone, fraskriver hun sig kontrollen over sit liv samtidig med, at hun gør sig til "magthaver over

Skillevej

Jeg var så tæt på
at prøve heroin

Jeg var helt ude at skide
sad så pludseligt dér

De linede det hele op
foran mig

Er der noget i livet, der er værd at bevare?

Jeg kan sgu da lige så godt
få en ordentlig tur ud af det
fucke af fra min lejlighed
prostituere mig selv på Istedgade

Det skal du ikke
Der er ingen vej tilbage
Gå hjem og sov
Du er kommet ind på din drømmeskole

Jeg fik gået derfra

Du valgte
livet til
lige dér

På skolen får jeg
ikke tid til at tænke på
at jeg er misbruger

Det er nu eller aldrig
Jeg skal tage det
i mit eget tempo

ellers knækker filmen
og jeg falder direkte tilbage
igen

liv og død". Vi kunne undersøge dette paradoks som irrationelt og som et udtryk for, at Sigrids afhængighed er en viljessygdom (se side 1). I så fald ville hendes tilvalg af heroin kunne forklares ved, at hendes vilje ikke er stærk nok til at modstå heroinen (regnormen - det modsatte af *pælen*, se figur 3). Vi kunne også pege på, at i samme omfang, som Sigrid opfatter sin taber-identitet som uundgåelig, så kan hendes aktive valg af heroinen fremstå som et lille mål af kontrol: Hvis fremtiden som heroinmisbruger er uundgåelig, kan Sigrid i det mindste opnå kontrol ved at bestemme, *hvornår* hun synes, at denne fremtid skal indtræde.

Vores diskussioner var omkring disse nærliggende forståelsesmåder; men hvis vi ser mere samlet på den forståelse, der fremstilles i erindringsarbejdets fællesskab, kan vi måske komme lidt længere med, hvad der er på spil i de unges fortællinger.

Fællesskabet og håbet

I løbet af de fælles diskussioner skaber erindringsarbejdets deltagere tydelige grænser mellem heroin og andre typer af stoffer som fx alkohol, hash og Ecstasy:

"Det er én ting, er at tage noget Emma⁸ og sådan. Drikke sig pisse stiv. Og ryge noget hash. Men... at tage heroin, det..."

Med sådan en grænsesætning lader erindringsarbejdets deltagere til at skabe en medlemskategori (Wooffitt, 2005), hvor de konstruerer en fælles identitet af at være en bestemt form for stofbruger. Sigrids tiltrækning til zonen i skikkelse af heroin fremstår også radikal fordi den potentielt kan udelukke hende fra gruppens medlemskategori. Også på den måde bliver hun sårbar. Samtidig skaber tiltrækning til heroinen et brud med hendes tidligere selvfortælling om, hvem hun 'egentlig' er:

“Men jeg tror bare, at det var det, der var så skræmmende, at altså... For jo at være stofmisbruger til lige pludselig at sidde, at jamen jeg vil sgu da godt sidde med nålen i armen! Det kan være lige meget nu. Altså... Jeg har altid sådan virkelig haft det, når det gælder til heroin. Det skulle jeg bare ikke. Overhovedet. Altså, på nogen som helst måde. Og sidde lige pludselig og gå i næsten en uge og sådan overveje og være over... altså, over grænsen dér, der hedder jamen, det vil jeg faktisk gerne prøve. Det kan være lige meget nu. Hvorfor ik'? Det, det synes jeg bare er lidt skræmmende i... så ung en alder, at man ...”

Sigrid forfærder de andre deltagere med sin fortælling, men samtidig forfærdes hun selv af sin fortælling. Med vendingen “i ... så ung en alder” citerer hun næsten ubestemte andre, gengiver et rygte. Hun fremstår således fremmedgjort og både som en fortæller af og tilskuer til, hvordan hendes motiver udfolder sig. Sigrids nær-heroin-oplevelse er en fortælling om, hvordan hun forsøger at genvinde kontrol og handlekraft; men den bliver også sårbar og skrøbelig, hvis de andre deltagere ikke kan genkende sig selv i Sigrids fortælling. Den sårbarhed kan mærkes i fortsættelsen af Sigrids ‘happy ending’ (fra s. 12):

- Lucy** Du valgte livet til lige dér.
- Sigrid** Jeg valgte-, det kan godt være, at jeg valgte livet til. Ja...
- Lucy** Det synes jeg er sindssygt flot. Altså. Fordi at, jeg kan godt forstå, hvordan du har det, når man nogle gange har festet sådan der, helt... helt uhæmmet, hvor man tænker, prøv at hør her, jeg er ikke en gang mig selv mere.

Først i erindringsarbejdets næste session åbner Lucy, som vi så i forrige kapitel, for en dybere identifikation med Sigrids selvdestruktivitet. Men lige netop her, i forbindelse med Sigrids fortælling, klinger Lucys skulderklap lidt overfladisk, særligt hvis vi dømmes efter Sigrids noget reserverede (nærmest skuffede?) bekræftelse, og måske især når zonen bliver beskrevet som en fest, om end en fest som fjerner én fra sig selv. Lucy siger ganske vist, at det er “sindssygt flot” og endda “jeg kan godt forstå hvordan du har det” – men det er ikke så indlysende her, at Lucy (og gruppen) helt kan rumme Sigrid med hendes provokerende selvdestruktivitet.

Alligevel synes vi at se erindringsarbejdets fællesskab udvikle sig hen imod at kunne bære / rumme dette problem om den delvist selvdestruktive ‘zone’. Det giver et mere komplekst og dybere billede af, hvordan fællesskaber og disses sociale forpligtelser kan være virksomme, når unge bakser med vanskelige selvforhold.

I det følgende ser vi derfor nærmere på fællesskabets betydning. Modsat de tidligere beskrevne fortællinger, bliver de sociale forpligtelser nu ikke kun brugt instrumentelt som selvafstivning, som vi fx så ved fortællingerne om *Pælen og Guleroden* og *Løftet*. I stedet fremstilles det kun som virksomt at forpligte sig over for andre, hvis de sociale relationer samtidig – og af *andre* grunde – vokser i betydning og i udviklingspotentiale og dermed muliggør handleevne. Løftet over for andre bliver på denne måde en fremstilling af et *fælles* håb. Og spørgsmålet bliver så, om det håb indfries.

Den problematik havde Mie direkte fat i med sin tekst:

Mies tekst:

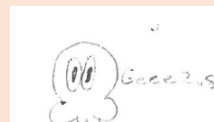
"Jeg stoppede for mig selv, men jeg var ikke kun mig om at stoppe.

Hashen fyldte for meget, jeg blev syg af den.

Indblikket kom lidt sent og ved hjælp af en veninde.

Vi motiverede hinanden. Blev ved med at forkæle os selv på andre måder. Mine reaktionsmønstre kom i vejen. Jeg ville ikke byde nogen det.

Jeg sagde det. Snakkede om det til mange. Var åben. Så stod jeg ikke kun til ansvar for mig selv, men også alle jeg snakkede med.

Selvindsigt og ansvar over for andre end mig selv motiverede mig.

(Åbenbaringer er motivationen for mig)"

Teksten kan godt læses som udtryk for *løftets* instrumentelle mekanisme. Men når hun skriver "*Vi motiverede hinanden*", viser hun, hvordan den socialt formidlede selvmotivering ikke bare er en gensidig instrumentalisering, men snarere tager form som en overgivelse til og en udvikling af et fællesskab. Fællesskabet er mere end et taktisk nulsumsspil – det giver det hele tilbage og mere til. Måske derfor det store ord: "Åbenbaringer" og den sjove lille Jesus-figur ("Geeezus"). Der er et overskud, et merudbytte, idet en fælles udviklingsproces bliver sat i gang: Vi "*blev ved med at forkæle os selv på andre måder*", som Mie skriver. Når motivens udvikling skildres på denne måde, rejser det spørgsmålet om fællesskabers potentiale. Uanset hvordan vi analyserer diskussionerne i erindringsarbejdet, bliver det dog også stående som et åbent spørgsmål, fordi vi trods alt har et begrænset materiale, og vi kender alt for lidt til de mangfoldige måder, hvorpå vores lille momentane fællesskab var en del af de større og mere langvarige fællesskaber, som blev dannet i Vestergadegruppen og i og omkring U-turn. Det problem løses ikke her ved skrivebordet.

Men hvis vi bevæger os videre ind i sammenhængen mellem motiver og fællesskaber, dukker nye nuancer af motivation op i erindringsarbejdet. Det er fremstillinger af motivation, der ellers især udvikles i narrativ terapi og i U-turns æstetiske dokumentation (se side 5). Her bliver det tydeligt, hvordan fremstillingerne bliver et led i fællesskabets bestræbelser, og hvordan socialiteten bliver andet og mere end gensidig udnyttelse, når den realiseres gennem sådanne fremstillingsprocesser. Det kommer fx til udtryk, når vi ser nærmere på fortsættelsen af Sigrids fortælling fra s 9.

Sigrid

Øhm, altså jeg har lært det, det jeg egentligt var så glad for, det var, at jeg var pisse sur på mine trænere, da de ikke ville lukke mig ind igen. Jeg kunne slet ikke forstå det og den forklaring de kom med. Jeg var sådan helt "øhøhøh, fuck jer". Øh... Men da der så var gået det der halve år, så kunne jeg egentligt se "hold da kæft, det er en gave, de har givet mig". Altså fordi,

at nu har jeg faktisk en undskyldning for at tage mig sammen, og jeg kan egentligt mærke, hvor meget jeg faktisk... gerne vil det her. Altså, jeg er faktisk passioneret omkring det. Jeg har lagt mærke til, at jeg snakker ikke om andet.

Morten Mmh.

Sigrid Og hvis du ser mig nogle steder, rundt omkring i øh... København eller ude på Christiania eller what ever. Så går der ikke mere end ti minutter efter, at jeg har siddet ned, jamen så skal lige op og gå i bro eller i spagat og hoppe rundt over det hele og...

Morten Mmh.

Jesper Mmh.

Sigrid Altså... Så, så jeg skal virkelig ikke fucke det op for mig selv denne her gang.

Jesper Mmh.

Morten Okay.

Sigrid Og jeg skal ikke være heroinmisbruger!

I første omgang afspejler beskrivelsen igen en socialt formidlet selvmotivering, idet trænerne bliver de centrale personer, som Sigrid forpligter sig overfor. Beskrivelsen udfolder og *fortykket* samtidig fortællingen om Sigrid: Hun *troede* først selv, hun var "*sådan helt øhøhøh fuck jer!*", men hun fandt ud af, hvad hun *faktisk* er, nemlig en passioneret *gøgler*, som slet ikke kan lade være med at gå i bro eller spagat alle mulige steder. I Sigrids fortælling repræsenterer trænerne altså Sigrids håb om at starte på Gøglerskolen og udleve sine *gøglertalenter*. Med ordene "*Og jeg skal ikke være heroinmisbruger!*" fremstår håbet dog ikke blot som en naiv drøm. Håbet om at starte på Gøglerskolen fremstilles også som farligt, som svært at realisere. Sigrid har nemlig tidligere gået på skolen, men hun droppede ud og 'ramte bunden'. I luften hænger der derfor et spørgsmål om, hvorvidt hun klarer det denne gang – eller ender med at gå ind i stofbrugets selvdestruktive zone og måske "*gå all in*" og også begynde at tage heroin. Sigrids håb rummer tydeligt sin paradoksale bagside: fortvivelse (jf. Mattingly, 2010). For at realisere håbet må hun derfor gå balancegang, hvor hun arbejder sig henimod at starte på skolen samtidig med, at hun passer og vogter på sig selv.

Når selvmotivering bliver socialt formidlet på denne måde, afspejles et håb om, at fællesskabet *griber*. Denne form for fællesskab minder om de iscenesatte og rituelle 12-trins-fællesskaber, hvor det kritiserede selv (Sigrids tidligere "*øhøhøh fuck jer!*"-attitude) fremstilles som fanget i sygdommens selvbedrag. I disse fællesskaber bliver afsløringen af et sådant falsk selv nøglen til at afløse sygdommens selvbedrag. Kritikken af éns problematiske selv sikrer en ny form for autenticitet i fællesskabet, som skabes i samme moment (Keis, Nymann, & Nissen, 2016). Dette autentiske – dette *faktiske* – selv *fremstilles* herved med et slags rituel offer, som fællesskabet griber. Sigrid fremstiller på sin vis sin overgivelse til fællesskabet, når hun indrømmer, men lægger afstand til, en mulig fremtid som heroinmisbruger. I ovenstående uddrag ser vi Morten og Jesper grynte på vegne af og som symbol på Sigrids *interpellation*: Hun indoptages og *anerkes* i fællesskabets billede, som altid-allerede et menneske, der ikke bare har en indre lyst til at gå i spagat, men som også har skabertrang, livlighed og reflektiv nysgerrighed. Det er måske denne subjektposition som deltager i erindringsfællesskabet, der både kan have distance til og samtidig udforske og rumme den selvdestruktive tendens.

Fællesskabet i erindringsarbejdet medskaber på denne måde de forskellige fremstillinger af motiver, og omvendt. Men også gennem vores analyser i den nærværende tekst med-produceres Sigrids fortælling som fortykket og bæredygtig. Hendes fortælling bliver dokumenteret som en del af et større projekt, og vores analyser kompletterer og ekspanderer deltagernes måske umiddelbart tyndere og mere postulerende løfter.

Problemet er, hvor Sigrid selv er henne i den proces. Da hun skrev og fortalte om sine oplevelser, vidste hun godt, at det indgik i et forskningsprojekt. Hun var dog selv kun med i en mindre fase, hvor hun skilte med sin beslutning om at starte på Gøglerkolen. Hun afspejler vignetten om *Skiltet* (se figur 5), når hendes beslutning flashes og fæstnes i en tekst, som hun selv var central medforfatter af. Løftet bliver materialiseret, objektiveret og fastholdt. Men vi ved ikke meget om, hvad det gør med og for Sigrid på længere sigt.

Det er dette (sociale og materielle) moment, som udvides og udstrækkes som proces i U-turns arbejde med æstetisk dokumentation. Når de unge og deres behandlere samarbejder om at fremstille et æstetisk objekt, skabes i selve produktionsprocessen et stabilt objekt, hvoromkring den unges selvforhold til stadighed kan reflekteres og nydannes. I og med denne stabilitet synliggøres forskelle og bevægelser i fællesskabet og (paradoksalt) dermed igen i objektet selv. Det er disse aspekter, som skiltet rummer, men kun i glimt. I æstetikken vokser det derimod frem og kan i Hustvedts (2006) forståelse blive 'erotisk', altså motiv-dannende.

Centralt for motividannelsen er, at den er kvalitativt forskellig fra de følelser, der (undskyld ordspillet) danner motiv for fremstillingen. Nydelsen i Hustvedts (2006) imaginære leg med verbale tilladelser som pikant forspil er en kulturform. Den er en form for kultiveret og formidlet seksualitet, som erotiserer refleksiviteten og dermed er helt forskellig fra en naiv og ordløs passion, der ville blive punkteret af en evt. verbalisering. Sigrids håb og beslutning om at starte på Gøglerkolen formes således af hendes tekstlige og verbale fremstilling og af deltagernes respons. Håbet kan tåle at rumme sin bagside, dvs. selvdestruktionens tiltrækkende zone, og i erindringsarbejdet anerkendes Sigrid som en uforfærdet fremstiller af sin egen tiltrækning mod det selvdestruktive – paradoksalt netop ved at det er hendes egen forfærdethed, hun ser i øjnene, hendes velbegrundede angst for sit falske selv.

Vi kan frygte, at den instrumentelle brug af løfter og skiltning trækker al passionen ud af hendes gøgleri og hendes håb. Men vi kan også håbe, at løfterne og skiltningen åbner for en mere 'erotisk' måde at gøre sin egen vilje til objekt, så der dannes nye motiver. Fremstillingen af Sigrids håb peger derved tilbage på æstetikken. Håbet gives form som et æstetisk objekt, så objektivering af håbet bliver en decentrerende, ekspanderende proces. Når det æstetiske objekt produceres og iagttages, inviterer det beskueren til at dvæle ved, hvordan selvforholdets dobbeltheder og paradokser gensidigt konstituerer hinanden – og dermed overskrides i den æstetiske fremstilling. Det er det, Rancière kalder *dissens*; at forskellige sanselige registre eller meningsregistre

Figur 5 Skiltet

– så forskellige at den selvdestruktive zones tiltrækning og fortvivlelse kan forestilles som håbets bagside – brydes eller mødes og derfor, at

“...enhver situation kan åbnes indefra og rekonfigureres i et andet regime af perception og signifikation. At rekonfigurere landskabet for det, som kan opfattes, og det, som kan tænkes, er at modificere det muliges territorium og fordelingen af kapaciteter og inkapaciteter” (Rancièr 2014: 112, vores oversættelse).

Det æstetiske objekt kan derfor også forstås som en prisme eller et ankerpunkt for et nyt fællesskab, der er ved at blive til, og som fordeler handleevne på nye måder. Det har Bourriaud også fat i med sin relationelle æstetik:

“Hvert enkelt kunstværk er et forslag om at leve i en fælles verden” (Bourriaud, 2002, s. 9, vores oversættelse).

Men det fællesskabende er netop ikke en reduktion til entydige fællesnævner. Tværtimod rækker fællesskabet ud til Sigrid ved at rumme sin egen kompleksitet, sine egne paradokser. Det er en fælles verden, som er fælles i kraft af, at den på en ny måde evner at mediere forskelle og brud, som det æstetiske objekt legemliggør sanseligt:

“I det omfang det er et dissensuelt fællesskab, er et æstetisk fællesskab et fællesskab struktureret af brud” (Rancièr, 2014, s. 134, vores oversættelse).

Meta-motivation: Ud på det dybe vand

Det æstetiske – og dermed fremstillingen i bredere forstand – kan muligvis også være en nøgle til at få has på den tidligere nævnte problematik om meta-motivation, som motivationspsykologien har svært ved at håndtere (se figur 1). Vi har set, hvordan de unge i stort omfang bakser med, at de burde være mere motiveret. De vil – i det mindste delvist, tidvist – meget gerne ville. Men hvis de faktisk ikke vil, kan det så egentlig give mening at de vil ville?

Ludwig Wittgenstein (1953) skriver om, at det i hverdags sproget ikke giver mening at ville ville noget, fordi det at ville noget ikke i sig selv er en handling. Når en person løfter hånden med vilje, er det jo ikke sådan, som det ellers beskrives så smukt i Disney-filmen *Inderst Inde*: at personen indeni har en lille figur, en *homunculus*, der sender en kommando til en anden *homunculus*, der derefter beslutter at trække i personens nerver og sener. Ifølge Wittgenstein er der ikke andet end handlingen. Handlingens voluntære karakter er ikke noget kontrolrum uden for den (fx et sted i hjernen), men et *aspekt ved* den. Viljen er umiddelbar, fordi subjektiviteten ikke har udstrækning eller masse:

“Man forestiller sig det villende subjekt som noget der ikke har masse (ikke har inert), som en motor, der ikke har nogen inert i sig selv at overvinde. Så det er kun bevæger, ikke bevæget. Det vil sige: Man kan sige “Jeg vil, men min krop adlyder mig ikke” – men ikke: “Min vilje adlyder mig ikke.” (Augustin). Men i samme forstand som at jeg ikke kan mislykkes med at ville, kan jeg heller ikke prøve på at ville” (Wittgenstein, 1953, §618, vores oversættelse).

Når subjektet er uden masse, må snakken om dets mekanismer (og dermed også filmen *Inderst Inde*) forstås rent metaforisk. Vi *kunne* måske godt tænke os dem kausalt, fx som neuromekanismer, men så forsvinder subjektet som bevidsthedens oplevelseskarakter og den frie vilje. Eller rettere, de forskydes blot et niveau, til subjektiviteten i en homunculus, og så er vi lige vidt. Også hvis vi tænker en ambivalens som flere homunculi, der strides – for da må vi opfinde en besluttende funktion eller instans, som så bliver sædet for den vilje, der omsættes i handling. Dualismen, den substansløse subjektivitet, genetableres, så snart det handler om viljen.

Måske er det derfor, at begrebet 'meta-motivation' hos en af nutidens mest berømte motivationspsykologer, Kou Murayama, kun forstås som '(meta-) kognition om egen motivation'⁹. I den dominerende kognitive motivationspsykologi er motivation forklaret med rationelle kalkyler. Hvis man fx har erfaring med at man kan noget, er man mere motiveret for at prøve at gøre det, dvs. man oplever 'self-efficacy' (Bandura & Schunk, 1981). Og man er mere motiveret hvis det man forventer kommer ud af hvad man gør er tiltrækkende, dvs. at der er tale om 'expectancy value' (Wigfield, 1994). Den slags kalkyler kan man selv få indblik i (fx gennem psyko-udvikling) og måske påvirke; men hvad det er, der i givet fald skaber og fastholder viljen til en sådan selvmotivering og selvpåvirkning, uden for disse samme kalkyler, forbliver dunkelt. Det er det, de unge for længst har gennemskuet, som vi så ovenfor.

Viljens og dermed selvforholdets dobbeltheder og paradokser afspejler derfor noget andet end *enten* et indre maskineri, der kan påvirkes, *eller* den rene subjektivitet. Så kunne man tænke: De kan måske snarere forstås i *handlinger*. Et handlingsforløb kan fx skildres som i følgende eksempel:

"I den forstand jeg overhovedet kan afstedkomme noget (som fx mavepine ved at spise for meget), kan jeg også afstedkomme det at ville. I den forstand kan jeg afstedkomme en vilje til at svømme ved at hoppe i vandet" (Wittgenstein, 1953, § 613, vores oversættelse).

I Wittgensteins eksempel bliver viljen netop ikke forklaret af indre neurologiske mekanismer. Viljen bliver i stedet eksternaliseret i et handlingsforløb. Denne eksternalisering giver mulighed for at forstå viljen på et meta-niveau og som et *substantielt* forhold. I eksemplet kan 'meta-vilje' forstås som det at ville ville svømme. Det rejser imidlertid et nyt spørgsmål – for hvorfor skulle en person ville ville svømme? Hvis personen nu *ikke* er sikker på, at hun *vil ville* svømme, så hopper hun måske alligevel ikke i vandet? Der er således altid også en subjektiv præmis, der (jf. Ahmed, 2014) kommer til udtryk som handlingens potentielle fravær. Når personen ikke hopper i vandet, markerer hun sig selv, sin subjektive præmis, til forskel fra de socialt genkendelige handlingsforløb. Men så kan hun ikke ville ville, for så har hun igen kun sig selv. Sprogspillene omkring viljen og selvforholdet lokker os på denne måde alligevel ind i et første-person-perspektiv og afspejler en absolut og lukket (Cartesiansk) subjektivitet.

Wittgensteins svømmemetafor kan imidlertid også forstås som et 'leap of faith'¹⁰: Det at hoppe ud på dybt vand. Det kan vi tænke med Søren Kierkegaard's (2011) selvbegreb, hvor selvet er formidlet ikke bare gennem kulturen, men gennem Vorherre som et Subjekt (med stort S), "Den Magt, der satte det". Vi tillader os her at genfortolke Kierkegaards Vorherre – og 12 trins fællesskabernes 'Højere Magt' – som begreber om fællesskab

⁹ Se <http://koumurayama.com/> eller Scholer et.al. (2018)

¹⁰ Ifølge Badiou (2011) implicerede den sene Wittgensteins anti-filosofi – dvs. hans fokus på hverdagslivets sprogspil – en religiøs grundfigur som erstatning for en egentlig filosofisk tænkning.

(Bateson, 1972, Keis et al., 2016; Nissen, 2002). Hvis selvet er formidlet, kommer selverkendelse af at overgive sig til fællesskabet. Man mister derimod paradoksalt nok sig selv, hvis man holder fast i sig selv (og fortvivlet vil være sig selv), lige så meget som hvis man søger at undgå sig selv.

Det er et helt andet begreb om subjektivitet, vi har fat i her, som kan beskrives som en enhed af selvreproduktion og selvoverskridelse (det værende og det blivende). Det er formidlet af fremstillinger i det praktiske liv. Selvrefleksion er ikke en indre kalkyle, adskilt fra handlingen, men det er heller ikke simpelthen indbygget i genkendelige handlinger i en naturlig omverden (fx med vand man kan hoppe i). Det er en fortløbende kulturel skabelse, som også medskaber os selv, ikke bare som kulturbrugere, men også i magtforhold som fællesskaber og deltagere (Nissen, 2012).

Wittgensteins eksempel med at hoppe i vandet rummer på den måde ikke bare en eksternalisering af viljen til vilje som handling. Eksemplet bliver også et billede på en ubestemt eller liminal (Stenner, 2018) situation: Møder personen druknedøden, eller viser det sig, at personen alligevel har nok vilje til at leve – *eller*, vigtigst, favnes personen af en højere magt, et fællesskab, som rekonfigurerer hele problematikken og skaber en vilje til andet og mere end det, som personen selv kan forudsige?

I denne forståelse bliver det muligt at drage paralleller til erindringsarbejdet. For her finder vi en lignende selvovergivelse, når deltagerne fremstiller sig selv æstetisk i tale og på tekst i erindringsarbejdets fællesskab. Det bliver herved relevant at undersøge, hvordan selvovergivelsen – dvs. (med lidt store ord) viljens død og genopstandelse – bliver æstetisk, og hvilken betydning denne æstetisering kan have for at udvikle motiver og selvforhold.

Det er ikke helt mig!

Steves tekst fremstod stærkt æstetiseret fra begyndelsen (vi lader ham få det sidste ord på s. 27). Han overgiver sig til det æstetiske, springer ud i det og slipper kontrollen med, hvad han skriver (og med hvad der ligger i det, han skriver). Det gør han netop, fordi han fastholder fokus på *formen*, altså på *hvordan* han fortæller sin historie. Steves fokus på fremstillingsformen synliggør det æstetiske objekts *kunstighed*. I det følgende diskuterer vi derfor Steves historie via dens form som tekst, og vi undersøger, hvordan der opstår en spænding mellem Steves deltagelse i erindringsarbejdet og hans oplevelse af ikke at fortælle om sig selv på en autentisk måde. Steve udtaler netop sin bekymring for, at han gemmer sig bag ved fortællingens form:

“Det har været sådan lidt denne der øh... udfordring i, at du ved, hvis ... hvis man skulle skrive en tekst, så skulle man have en, en titel eller en, en altså... gimmick eller sådan noget. Og så er det bare at fylde kød på den derfra. Eller sådan noget. Og jeg tror også, at på en eller anden måde, så... grunden til, at den kom til at stå sådan her, det er fordi, at... hele det der med at ... holde sig fra det typiske eller sådan noget. Eller... jeg tror ikke, at det var sådan, at man skulle skrive den, men på en eller anden måde, så tror jeg... så har jeg det også som om, at den øhm... Den fortæller meget om mig, men jeg tror ikke, at den fortæller meget om mig på den måde, som jeg gerne ville... Altså, den er ikke så øhm... så skrøbelig eller umiddelbar eller indrømmende eller sådan noget. Det... altså, det er en lidt mere øh... firkantet udrettet og sådan noget. Og jeg ved, jeg har det som om, at det er sådan en øh... en manifestation af, at... “uh, nu kommer der psykologer”, så må man hellere se at vise sig, fordi [flere griner] de allermest effektive og sådan noget. Og det, synes jeg, bare er enormt irriterende, at jeg har det i mig.”

Figur 6 Ceci n'est pas ... moi

Ceci n'est pas une pipe! skriver René Magritte på sit berømte pibe-billede, og det er jo også et billede og ikke en pibe. Der kunne måske endda have stået '*Ceci n'est pas une image*', altså 'Dette er ikke et billede', hvis vi med 'dette' forstår selve teksten. Eller er teksten selv også et billede?

Steves refleksioner afspejler det grundforhold ved fremstilling, at enhver repræsentation/model er en objektivering af det subjekt, som repræsentationen afbilder. Objektivering kan være en fremmedgørelse, som benægter og udvisker subjektiviteten; men det kan også være det, som Brecht kaldte en *Verfremdung*, en afselvfølgeliggørelse, der åbner for nye muligheder (jf. ovenfor s. 5). I fremstillingen fremstår det afbildede subjekt synligt som ikke-identisk med sig selv, dvs. som et ikke-jeg (se figur 6). Objektiveringen indfanger og gengiver netop altid kun nogle af de aspekter, som karakteriserer subjektet. Og ikke mindst er 'indfangningen' selv en reduktion af det levende til det døde, af det tilblivende til det værende - lige som når en fisk fanges ind og trækkes op på land. Samtidig med, at objektet i en vis forstand også bevarer subjektet, potentielt længere end det selv lever, næsten som ved en balsamering.

Objektiveringen indskriver således subjektet i en temporalitet, som er diskursens/kunstens og ikke livets. Dette grundforhold kommer til udtryk, når Jacques Derrida (1981) skriver om, at døden danser mellem linjerne i teksten, og at fremstilling i tekst i sig selv med det samme skaber drømmen om den levende autenticitet, som teksten gør vold på. Judith Butler (2005) har fat i samme problematik i sin diskussion af, hvordan selv-redegørelse altid er ufuldstændig.

Med dette afsæt kan vi sammen med Steve beklage os over selvfremstillingens inautenticitet: Alle selvfremstillinger rammer lidt ved siden af.

Vi kan imidlertid også forstå grundforholdet som en proces, der både er produktiv og dannende. Objektiveringen bliver en æstetisering, hvor selvforholdet løsrives fra livet og dets funktionelle sammenhænge – på godt og ondt. Ifølge Boys Groys (2016) indebærer en sådan æstetisering, hvor det objektiverede

selvforhold gennem kunsten bliver en død genstand, der kan betragtes udefra (fx på kunstmuseer), netop en invitation til forandring.

”Faktisk blokerer en total æstetisering ikke politisk handling – den øger den. Total æstetisering betyder at vi ser den nutidige status quo som allerede død, allerede udryddet” (Groys, 2016, 63).

Den æstetiske fremstilling bliver potentielt politisk, handlingsansporende, netop fordi den gengiver selvet som det (måske, delvist) var, og dermed frigør subjektet som det, der forholder sig til det. Og som vi så ovenfor, frigøres dermed potentielt også nye dissensuelle fællesskaber, delte / fælles verdener, allerede i kraft af fremstillingens uundgåelige afstand til det skabende subjekt selv.

Umiddelbart kan Steves beklagelse forstås som en gengivelse af en (vulgær) psykodynamisk diskurs: Der er noget andet inde bagved, en skrøbelighed, som Steve egentlig bør indrømme. Steves tekst danner ’modstand’ i mødet med psykologerne, og hans tekst bliver dermed en fortrængning i den sammenhæng, hvor den burde være en afsløring. Han burde ’åbne sig’ (cf. Carr, 2011). Han *burde ville* åbne sig, sådan som han egentlig ”gerne ville” ville. Han siger, at det er ”enormt irriterende”, at han ”har det i sig” at ville præstere kreativt og dermed fortrænge sine følelser. Steve fremstiller sin skrøbelighed; men kun antydningvis, han udfolder den ikke. Måske kan det ses som invitation til de dygtige psykologer, der ved, hvordan man åbner for den slags fortrængninger?

Steves beklagelse kan også forstås på en anden måde. For måske er det også netop med teksten, at han skaber drømmen om autenticitet. Det skrøbelige og umiddelbare er således muligvis afværget, men også selv konstitueret med teksten. Det findes ikke forud for selve teksten. Teksten har medproduceret Steves motiv i dobbelt forstand. Steves motiv fremstår som et ønske om at ’åbne’ sin skjulte skyggeside og sin angst for netop at åbne sig; men dermed bliver Steves motiv også til som en skyggeside af tekstens fremstillede emne, dvs. faktisk som Steves indrømmelse af en uindrømmet skrøbelighed.

Motivets dobbelthed kan måske forstås som selvovergivelsens æstetisering, hvor viljen dør og genopstår. Vi ser Steve genopstå som subjekt i hans uundgåeligt ufuldstændige fremstilling af sig selv. Subjektet genopstår i den forstand, at Steve faktisk hopper ud på dybt vand ved at underkaste sig den æstetiske form, som han nu berøres og bevæges af sammen med deltagerne i erindringsarbejdet. Steves selv fremstilling bliver således dannet i spændingerne og bevægelserne mellem teksten og Steves følelser, som han nu både fremviser og fremstiller verbalt – måske i håbet om at fællesskabet sammen udvikler sig til at kunne ’åbne’ ham i en ny selvforståelse¹¹?

Hvis vi tager dette som udgangspunkt, bliver det muligt at forstå Steves ønske om, at teksten var mere skrøbelig og umiddelbar, som et forslag til det næste skridt. Forslaget viser ikke det næste skridt hen imod en naturaliserende autenticitet, en ’åbning af sig selv’. Det viser snarere det næste skridt i den æstetiske fremstillingsproces. Det peger på en praktisk og materiel udformning, og det peger samtidig på noget, som er emergent, på vej til at blive til. Noget, som Ernst Bloch ville kalde et *Novum*, som i sagens natur er ”endnu-ikke-kendt” Som Ernst Bloch skriver:

¹¹ Her er formentlig potentiale for en mere almen tilgang til psykoterapi som dynamisk proces af selv fremstilling og løbende refleksion og følelsesmæssig reaktion på selv fremstillinger osv.

“Det indre taler, så snart det har noget at sige, altid gennem ytring / eksternalisering (Äusserung); og nu taler de begge om hinanden” (Bloch, 1967, s. 930).

Afrunding

Det, vi her har skrevet om, var som nævnt et ganske lille projekt, hvor vi tre formiddage i 2015 skrev korte tekster og diskuterede dem. Af dette materiale har vi her genfremstillet mindre dele. Vi har især fokuseret på hvordan de kunne hjælpe os til at genfortolke meta-motivation – at ville ville – som en forandring af motiver gennem fremstilling i og af fællesskaber.

Når den selektivitet sættes over for de daglige erfaringer, som socialarbejdere og de unge selv gør, er det uundgåeligt, at de vil opleve noget der ligner ‘Ceci n’est pas moi’. Men vi tænker alligevel, at denne Verfremdung kan blive en del af et projekt vi har til fælles, og som ikke mindst også kommer til udtryk i STUFF som sådan. Vores tegninger og digt kan måske gøre det tydeligere, hvordan genfremstillingen er en forandring, et led i det tilblivende, snarere end kun en spejling af det værende.

Hvad de unge angår, så efterlod de os ikke med nogen tvivl om, at pligten til at skulle og ønsket om at ville ville var en centrale problemstillinger. Eksternaliseringen af motivationsspørgsmålet syntes på ingen måde fjernt fra, hvad der lå dem på sinde. Og de var allerede kommet langt med at tænke over spørgsmålet. Vi oplevede deres tekster og vores diskussioner af dem som mere avancerede fremstillinger af problematikken end tidens motivationspsykologi. De gav os en del at tænke over. Hovedproblemet var at skrive en genfremstilling, der tilnærmelsesvist levede op til nuancerne og kompleksiteten i vores diskussioner. I den forstand havde vi allerede et rigt materiale, selvom det ikke var store datamængder. Et projekt som dette maner til ydmyghed.

Vores intention har været at arbejde autentisk med motivationsspørgsmål i Charles Taylors (1991) forstand. Det giver nemlig mulighed for at medtænke, at arbejdet med fremstilling skaber problematikken om autenticitet. Altså ikke forstået sådan, at vi ærligt og uden omsvøb gengiver indre sandheder sådan at de umiddelbart vækker genklang og indlevelse. Men sådan, at vores mange omsvøb troværdigt fremstiller og kultiverer mulige selvforhold, som man kan leve og vokse med, og som man derfor både røres og bevæges af (sml. Taylor, 1991; Høgsbro og Nissen, 2014). Vi har med andre ord forsøgt at være kreative i den forstand, som Steve her slutter vores tekst af med at fremstille.

Steve's tekst

Er du kreativ?

Traditionel smalltalk om vejr og især arbejde keder mig ofte for tiden. I min erfaring har folk så mange forskellige jobs af mange forskellige årsager, og mange af dem er valgt af nød og ikke interesse. Mange af de jobs man får sig her i livet, er hverken sigende eller givende for den person man ønsker at lære at kende. Derimod er hvad man laver for abstrahere fra sit job eller lektier, i min optik, en mere interessant samtale.

Derfor; "Er du kreativ?"

Denne formulering er mit go-to spørgsmål, hvis jeg starter en rundgang small-talk. "Er du kreativ?" bliver oftest besvaret at et tøvende "Tjo, tja...". Men mindst ligeså ofte et rungende "nej". Men man kan være kreativ på utallige måder, og hvis man vil træne sig til en six-pack, lære et nyt sprog eller vaske sit tøj er det vel ligeså meget en kreativ process, med et produkt som resultat. At være kreativ behøver ikke være udtryk for talent. Blot at man kreere. I hvilken som helst aspekt af livet. Den Australske komiker, og pianist Tim Minchin, har attribueret hans talent som pianist, til det faktum, at da han var ung, ville han hellere sidde forældrenes klaver end at lave lektier.

Ligeledes har den eneste opgave jeg har færdigt en hjemmeopgave i god tid, og ikke mindre 24 timer inden deadline, var da jeg i 7. klasse fik en gyser fristil for. Jeg kan huske hvordan på mit gulv, med en noget slidt blyant, og et alt for lille kladdehæfte til min noget uortodokse håndskrift. At færdiggøre den opgave er mit første minde om en glædesrus.

Da jeg var 19, boede jeg på Jægersborggade, i 3 papkasser jeg aldrig rigtig fandt interesse i at pakke ud. Brugte umådelige mængder tid youtube, og kedsomhedsonani, og var generelt et lidt mut sted i mit hoved og liv. Og så en dag hørte jeg en sang af Cosmo Jarvis, kaldet "Clean My Room".

this is a song about leaving home
well I'm nineteen and I don't know much about anything
but I ain't dumb and I'm looking out for those better things
notice that good things hold me back
like loving something 'till you crack

some dreams are meant for chasing
some dreams are meant for living
and I clean my room and dump my girlfriend
gonna clean my room and dump my girlfriend

I'm so sick, worrying about my age
I might die young but i still got this lovely day
might do something to help someone
my time on earth has just begun

chorus

I'm so scared of getting old and missing this
avoid attachment like a loving kiss
cause i dont want to settle down
yeah i would rather move around

chorus

each day is burning me alive again
sometimes i'm grateful when i lose a friend
she will hate me untill i die
but tragic memories are mine

chorus

I think that i will miss you
I think that i will miss you
I think that i will miss you now

some dreams are meant for chasing
some dreams are meant for living
gotta burn my room and kill my girlfriend
gotta burn my room and kill my girlfriend
gotta burn my room and kill my girlfriend
gotta burn my room and kill my girlfriend

For mig at se handler forskellen mellem "clean my room" og "burn my room" om at radikalisere mit liv, at rive sig løs, og bryde op med det typiske. Så jeg flyttede ud i min mors kolonihave i Herlev. Væk fra vennerne, væk fra København, vigtigst af alt, væk fra det internet der tog alt for mange af mine dagstimer. Jeg var så træt af ikke at have noget af vise når dagen var omme. Youtube stimulerede mig men jeg var aldrig underholdt. Og da jeg kom væk fra nettet, måtte jeg finde en måde at underholde mig selv på. Så jeg skrev tekster. Og fik over et halvt år skrevet mig på en 30 sider lang engelsk sang der sæt i boksjet, er noget til væk. Men processen i at finde stikket var det mest interessante. Jeg i mit liv
her, oplevet

Referencer

- Ahmed, S. (2014). *Willful subjects*. Durham & London: Duke University Press
- Badiou, A. (2011). *Wittgenstein's anti-philosophy*. London: Verso
- Bandura, A. and D. H. Schunk (1981). Cultivating competence, self-efficacy, and intrinsic interest through proximal self-motivation. *Journal of personality and social psychology* 41(3): 586.
- Bateson, G. (1972). The Cybernetics of Self: A Theory of Alcoholism. In *Steps to an Ecology of Mind* (pp. 309-337). New York: Ballantine Books
- Best, D. W., & Lubman, D. I. (2012). The recovery paradigm: A model of hope and change for alcohol and drug addiction. *Australian Journal of General Practice*, 41(8), 593.
- Bloch, E. (1967). *Das Prinzip Hoffnung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Bourriaud, N. (2005). *Relationel æstetik*. København: Det Kongelige Danske Kunstakademi.
- Brecht, B., & Unsel, S. (1993). *Schriften zum Theater: über eine nicht-aristotelische Dramatik* (Vol. 41): Suhrkamp.
- Butler, J. (2005). *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University press.
- Carr, E. S. (2011). *Scripting Addiction: The Politics of Therapeutic Talk and American Sobriety*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Dahlin, U. (2017, March 17). Tidligere hashmisbrugere giver gode råd til kommunalt hashsalg. Information. Lokaliseret d. 6. juli 2017 fra: <https://www.information.dk/indland/2017/03/tidligere-hashmisbrugere-giver-gode-raad-kommunalt-hashsalg>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*: Springer Science & Business Media.
- Derrida, J. (1981). Plato's Pharmacy. In: B. Johnson (Ed.). *Dissemination* (pp. 61-171). Chicago: University of Chicago Press
- Duncan, Barry L.; Miller Scott D.; Wampold, Bruce E. & Hubble, Mark A. (Eds.) (2010 [1999]). *The heart and soul of change: Delivering what works in therapy* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Friis, T. (2017). At a crossroads: A young drug user's performance of a dissensual self in a collective development of subjectivity and motives. Speciale. Institut for Psykologi, Københavns Universitet
- Groys, B. (2016). *In the Flow*: Verso Books.
- Haug, F. (1999). *Female Sexualisation. A Collective Work of Memory*. London: Verso.
- Haug, F. (2002). *Vorlesungen zur Einführung in die Erinnerungsarbeit. The Duke Lectures*. Hamburg: Argument Verlag.
- Haug, F., & Blankenburg, U. (1980). *Frauenformen* (Vol. 1): Argument-Verlag.
- Holmgren, A. (2008). *Terapifortællinger - Narrativ Terapi i Praksis*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Holz kamp-Osterkamp, U. (1979). Erkendelse, emotionalitet, handleevne. In O. Dreier (Ed.), *Den Kritiske Psykologi* (pp. 237-348). København: Rhodos. (Reprinted from: IN FILE).
- Houborg, E. (2006). Stofmisbrug, metadon, subjektivering. Historiske og aktuelle fremstillinger af stofmisbrug. Ph.d. afhandling, Department of Sociology, University of Copenhagen
- Hustvedt, S. (2006). A Plea for Eros. Hodder & Stoughton General Division
- Høgsbro, K. K. & Nissen, M. (2014). Narrative, Substance, and Fiction. I: J. Reynolds & Z. Zontou (Red.). *Addiction and Performance* (s. 151-177). Cambridge Scholars Publishing
- Jameson, F. (1998). *Brecht and method*: Verso.
- Keis, M. K. B., Nymann, A., & Nissen, M. (2016). User driven standards in a mutual help context – the co-emergence of subjects and standards. *Theory & Psychology*, 26(2), 243-262.
- Kierkegaard, S. (2011). *Sygdommen til døden*. København: Det lille Forlag
- Mattingly, C. (2010). *The Paradox of Hope: Journeys through a Clinical Borderland*. Berkeley: University of California Press
- Miller, W. R. & S. Rollnick (2013). *Motivational interviewing: Helping people change* (3rd edition). New York, Guilford Press.
- Nielsen, S., & Kofod, K. (2013). Æstetisk dokumentation af unges selv-fortællinger. *Stof*(21), 33-37.
- Nissen, M. (2015). Meeting youth in movement and on neutral ground. *Dialogic Pedagogy: An International Online Journal*, 3.
- Nissen, M. (2012). *The Subjectivity of Participation. Articulating Social Work Practice with Youth in Copenhagen* London: Palgrave MacMillan.
- Nissen, M. (2012). Writing drug cultures. *Culture & Psychology*, 18(2), 198-218
- Nissen, M. (2009). Objectification and Prototype. *Qualitative Research in Psychology*, 6(1), 67-87.

- Nissen, M. (2002). To Be and Not To Be. The Subjectivity of Drug Taking. *Outlines*, 4(2), 39-60.
- Nissen, M. (1990). Psykoterapi som praksisform. En kritisk psykologisk teori om udformning af psykoterapi. Udkast, 18(2), 179-230
- Nissen, M. & Friis, T. (in prep.). Recognizing Motives: The Dissensual Self. Udgives i: Levant, A. (Red.) (2018). *Activity Theory: An Introduction*. Bloomsbury
- Nissen, M., & Mørck, L. L. (2019). Situated Generalization with Prototypes – in *Dialogical Teaching*. . In C. Højholt & E. Schraube (Eds.), *Subjectivity and Knowledge: Generalization in the Psychological Study of Everyday Life*. New York: Springer.
- Orbe, D. (2010). Fra labyrinten – del I. Om unge i behandling i U-turn, Københavns Kommunes tilbud til unge, der har problemer med stoffer. København: U-turn
- Osterkamp, U. (1976). *Motivationsforschung 2. Die besonderheit menschlicher Bedürfnisse - Problematik und Erkenntnisgehalt der Psychoanalyse* Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Rancière, J. (2013). *Aisthesis: Scenes from the aesthetic regime of art*: Verso.
- Rancière, J. (2014). *The emancipated spectator*. London: Verso Books.
- Scholer, A.A., Miele, D.B., Murayama, K., Fujita, K. (2018). New Directions in Self-Regulation: The Role of Metamotivational Beliefs. *Current Directions in Psychological Science* 27(15):096372141879054, DOI: 10.1177/0963721418790549
- Schüll, N. D. (2012). *Addiction by Design: Machine Gambling in Las Vegas*. Princeton & London: Princeton University Press
- Spiegelman, A. (1986). *Maus*. New York: Penguin Books.
- Stenner, P. (2018). *Liminality and Experience. A Transdisciplinary Approach to the Psychosocial*. London: Palgrave Macmillan.
- Taylor, C. (1991). *The Ethics of Authenticity*. Cambridge, Ma: Harvard University Press
- Valverde, M. (1998). *Diseases of the Will. Alcohol and the Dilemmas of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press
- White, M. (2007). *Maps of Narrative Practice*. New York: W.W.Norton.
- Wigfield, A. (1994). Expectancy-value theory of achievement motivation: A developmental perspective. *Educational Psychology Review*, 6(1), 49-78
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical Investigations (4th Ed.)*. Malden, USA, Oxford & West Sussex, UK: Wiley-Blackwell
- Wooffitt, R. (2005). *Conversation Analysis and Discourse Analysis: A Comparative and Critical Introduction*. London, California & New Dehli: SAGE Publications Ltd